

Derleyenler
ROMAN HORAK
WOLFGANG REITER
TANIL BORA
Futbol ve Kùltürü

İletişim Yayınları 231 • Futbol Kitapları 2

ISBN-13: 978-975-470-372-6

© 1993 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1-7. BASKI 1993-2014, İstanbul

8. BASKI 2015, İstanbul

KAPAK Utku Lomlu

KAPAK FOTOĞRAFI 1960'lı yıllarda Glasgow'da
sokak futbolundan bir enstantane

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Berrin Tablacioğlu

BASKI ve *CILT* Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyenler
ROMAN HORAK
WOLFGANG REITER
TANIL BORA

Futbol ve Kùltürü

Takımlar, Taraftarlar,
Endüstri, Efsaneler

İÇİNDEKİLER

Başlama Vuruşu	9
TANIL BORA	
Sunuş	11
ROMAN HORAK - WOLFGANG REITER	
Önsöz	19
Teknik	25
BRANKO ELSNER	
Teknik, Taktik, Sistem	
<i>Futbol Oyununun Karakteristiği Üzerine</i>	27
Futbol Âlemi:	
Mekân, “Hava” ve Ortam	39
CHRISTIAN BROMBERGER	
Stadyumdaki Kent	
<i>Marsilya'nın Kültürel ve Toplumsal Topografyasının</i> <i>Aynası Olarak Olympique</i>	41
IAN TAYLOR	
Hillsborough, 15 Nisan 1989	
<i>Gelenekle Modernleşme Arasındaki İngiliz Futbolu</i>	57
ANTONIO GHIRELLI	
Büyük Futbol Ailesi - Napoli, Maradona ve FC Napoli	73

JOHN BALE	
Futbol Stadı: Korku Bölgesi mi?	
<i>Stad Çevresinde Hayat</i>	85
CAN KOZANOĞLU	
Gençler, Deplase Olunuz!	
<i>“Tribünden” Birinin Deplasman Anıları</i>	97
KORKMAZ ALEMDAR	
“Yeni Zamanların Sıhhat ve Kuvvet Mebdei”	
Olarak Stadyum	
<i>Ankara 19 Mayıs Stadı’nın Açılış Hikâyesi</i>	117
Futbol ve Politika	125
GABRIEL COLOME	
FC Barcelona ve Katalan Kimliği	127
ANDREAS K. BODOR	
Diktatörlüğün Derbisi	
<i>Dinamo ve Steaua Bükreş</i>	135
ROBERT KELLERMANN	
Berlin’de Futbol	
<i>Duvarın Önünde, Arkasında ve Duvardan Sonra</i>	145
VIC DUKE	
Glasnostspor	
<i>Çekoslovak Futbolunda Profesyonelleşme ve Ticarileşme</i>	159
MICHAEL MULLER	
Çalınlarla Serbest Pazara Doğru	
<i>Ferenc Puskás’ın Mahzun Mirasçıları</i>	171
HERBERT F. MOORHOUSE	
Bir Devlet, Birçok Ülke	
<i>“Birleşik” Krallık’ta Futbol ve Kimlikler</i>	183
JOHN WILLIAMS	
“Lick My Boots!” (Papuçlarımı Yala!)	
<i>Britanya Futbolunda Irkçılık</i>	205
TANIL BORA - NECMİ ERDOĞAN	
“Dur Tarih, Vur Türkiye”	
<i>Türk Milletinin Milli Sporunu Olarak Futbol</i>	223
ADNAN BOSTANCIOĞLU	
Tarafı ve Solcu Olmak	
<i>“Dün” ve “Bugün”</i>	243

RAGIP DURAN Futbolukürdi <i>Kürtler ve Futbol</i>	253
Tarih, Gelenek, Mitler, İdoller	263
PIERRE LANFRANCHI 1920-1938 Döneminde Avrupa’da Futbol <i>Uluslararası Bir Ağın Gelişmesi</i>	265
TONY MASON The Blues and The Reds (Maviler ve Kırmızılar) <i>Liverpool ve Everton’un Hikâyesine Dair</i>	277
MATTHIAS MARSCHIK Austro-Faşizm’de İşçi Futbolu	299
ROMAN HORAK Viyana’da Futbol Kültürü <i>İngilizce Başlangıçtan Avusturyalı Gelişmeye</i>	307
ORHAN KOÇAK Feyyaz’ın Tekmesi <i>Futbol Üzerine Psikanalitik Notlar</i>	315
YAŞAR AKSOY Gâvur İzmir’de Gol Sesleri <i>İzmir’in Takımları</i>	325
BÜLENT TANIK Adana’da Futbol ve Demirspor <i>Futbolun Adana’ya Girişine İlişkin Gözlemler</i>	353
ZEKİ COŞKUN Yiğidoların Tarihsel Yenilgisi <i>İç Anadolu’da “Büyükükük” Rekabeti ve Sivas</i>	361
“Bir Nevi” Futbol	373
ANDREAS KLOSE Televizyon Futbolu <i>Medya Yapımı Bir Ürün Gerçekliği Nasıl Değiştiriyor?</i>	375
ÜMIT KIVANÇ Halı Saha: Seyircinin Sahaya İnişi	387
YAZARLAR	403

Başlama Vuruşu

Sunuş

TANIL BORA

Futbol, “aydın” veya okur-yazar muhitlerinde, hele sol cehahta mahcubiyetle yaşanan bir tutku idi. Son yıllarda, galiba yine “80’den sonra”, bu mahcubiyet yavaş yavaş kaybolmaya başladı. Futbolseverlik, teşhir edilebilir oldu. “Maç var”, türlü bahanelerle gizlenen bir tasa iken; meşru, hatta “cenazem var” gibisinden, misilsiz önemde bir gerekçe mertebesine geldi. Artık toplantı düzenleyenlerin, randevu verenlerin lig fikstürünü ve maç naklen yayınlarını kendiliğinden göz önüne alması, “timing” (zamanlama) açısından isabetli bir duyarlılık sayılıyor.

O kadarla kalsa iyiydi. Futbol, politikanın ikamesi gibi oldu. Politikaya “sarf edilemeyen” enerji ve heves, futbola hasredilmeye başlandı. Bir itiraf: Bazı arkadaşlarımla, futbola ilgisiz kişiler hakkında şaka yollu “apolitik” sıfatını kullanıyoruz aramızda! Şimdi futbol ilgisi, futbol zevki, bir yanda “futbolda dolu dolu bir dünya vardır” bilgeliğinin “dünya futboldan ibarettir” fanatizmine çevrilmesi ile, diğer yanda “yirmi iki adamın bir topun peşinde koşmasından ne anlıyorsunuz” aşağılamaları veya “futbol afyondur” gibisin-

den tahlilleri arasında presleniyor. Yetmiyormuş gibi, milliyetçi hezeyanlar da futbol zevkini “piç” ediyor. Adnan Bostancıoğlu’nun bu kitaptaki yazısında “duyurduğu” gibi, “aydın” sayılan veya politikayla ilgili muhitlerdeki futbolseverler, hele hele solcu futbolseverler, kimi zaman bu ilgilerinden utanacak hale gelebiliyorlar.

Futbola dönük bu ilgi artışı, daha doğrusu ilginin teşhi-rindeki artış, daha daha doğrusu futbol ilgisinin tahrif olması, yozlaşması niçin oldu? Hiçbiri keşif değeri taşımayan bir dizi neden sıralayabiliriz: Politik faaliyetin baskılanmasının, tümüyle hayatın baskılanmasının getirdiği bir “ferahlama” ve “kafa boşaltma” ihtiyacı... 70’lerdeki gibi hiperaktif bir politikanın, hayatın ve insani ilgilerin tümü üzerindeki massedici yoğunluğunun kalkmasıyla, bastırılmış ilgilerin, merakların fışkırması...

Buna mukabil düzen içi reel politikadaki çıkar mücadelesinin futbol rejimi üzerindeki tahakkümünü artırmasıyla çoğalan skandal potansiyelinin yarattığı dedikodu etkisi... Medyanın, özellikle televizyondan maç naklen yayınları fur-yasının alışkanlık ve bağımlılık yaratması... Yine gelişen ve sarmallaşan medyanın, şıklaştırıcı, merak uyandırıcı mevzu edişinin futbolun cazibesini artırması... Bütün bunların etkisini hesaba katabiliriz ama “sakın ola ki” futbolun çekiciliğini bu etkenlere indirgmeden, bir oyun olarak futbolun se-yir zevkini “harcamadan”...

Zira, medya-kültür ve eğlence sanayii “günlük” reel politika üçgeni içinde futbolun araçsallaştırılması, kendine has karakteristiklerinin yıpratılması, deforme olması, futbolu “afyon” gözüyle görenlerden çok daha ziyade, hakiki futbol-severleri üzüyor, hatta kimisini futboldan soğuyacak radde-ye getiriyor – bilenler bilmeyenlere anlatsın.

* ✨ *

Öte yandan, futbol üzerine üretilen yazı çizide, futbolun “meşrulaşmasına” ve her yeri kaplamasına koşut bir gelişme olduğu söylenemez. Medyanın futbolu “tüketen” lafazanlığını ve futbolu “afyon” sayanların aşağılayıcı söylemini mevzu edikten saymadığımı belirtmem gerek yok herhalde. Kastettiğim, “futbolda dolu dolu bir dünya vardır” duyarlılığı ile, genel olarak dünya ve insanlık hallerine yönelik duyarlılığı keşiştirecek (örtüştürecek demiyorum, aman!) bir mevzu ediş, bir dildir. Hem oyun olarak hem de altkültür olarak futbolu âleminin “gösterdiklerine”, toplumsal-kültürel imalarına duyarlı bir bakış...

Hem futbolun içinden bakan, sonuca ve gole kitlenmeden “oyun”un tadına varan, oyunu salt taktik gözle değil takım ve oyunculara dair üslup, karakter, tarz yorumları çıkarma hevesiyle “okuyan”; bunu yaparken “teknik” otoriteliğe, tecrübe ve hatıra nakilciliğine kısılmayan bir ilgi... Futbol altkültürüne bakarken soğuk bir akademisyen sentetikliğiyle yetinmek, bu altkültürü “suç/terör uzmanlığına” malzeme etmek veya dolaysız ve yüzeysel politik, sınıfsal atıflar yapmaya girişmektense; tribünlerin, taraftar camialarının anlam dünyasını kavramak için emek sarfeden bir yaklaşım...

Futbolun böylesi bakış açılarından mevzu edilmesinin, hem futbol ilgisinin yozlaşmış tahrif edilmesini önlemek ve “başka şeyler”le ilişkisini sağlıklı kurmak bakımından, hem de bu basit ve güzel oyundan alınacak zevki artırmak bakımından çok önemli olduğunu düşünüyorum.

Böyle bir futbol kültürü, futbol sosyolojisi edebiyatının, futbola, ilgili olmayan pek çok insanı da cezbedeceğine inanıyorum. Elbette niyetimiz futbolsevmezleri “hidayete erdirmek”, “adam kazanmak” değil! Sahada, tribünde, maçların ve takımların hikâyelerinde, doğrudan doğruya futbolun oyun akışından ve neticelerden başka da görülecek şeyler, manzaralar, mesajlar, anlamlar var. Maksat bütün bun-

lar zayi olmasın, futbolu seven-sevmeyen herkes “faydalan-
sın”, hatta mümkünse tadını beraberce çıkartabilsin...

Sahadan, hakemden, oyuncuların beceriksizliğinden dem vurarak yenilgiye kılıf arayanlara, eski İstanbullu futbol-sever söyleminde verilen kahredici bir cevap vardı: “Hatice’ye değil neticeye bak!” Oysa futbol lezzetini zenginleştirmek, futbol ilgisini golden, skordan, “geçirmek”ten ibaret olmaktan çıkarmayı gerektiriyor. “Has” futbolseverliğin yolu, sırf neticeye değil “Hatice”ye de bakmaktan, netice kadar “Hatice”yi de önemsemekten geçiyor.

Sadece skoru etkileyen teknik hatalar babında değil, oyunu kuşatan –ve oyunun kuşattığı– her şeyi içeren en geniş anlamıyla “Hatice”yi öne çıkarmak, “spor ruhu”nu boş laf olmaktan çıkartmanın da gereği olmalı. Velhasıl, futbolu mevzu etmenin gerekliliğine dair yukarıda söylemeye çalıştığımı, eski futbolsever lisaniyla, “neticeye değil Hatice’ye bak!” diye de özetleyebilirim...

* * *

Batı’da futbol kültürü, futbol sosyolojisi alanında geniş bir külliyat oluşmuş durumda. Eleştirel Marksist kuramsal yaklaşımın ve Kültürel Çalışmalar okulunun, bu alandaki araştırmaları topyekûn yönlendirmese bile en azından dolaylı olarak etkileyen çok önemli ağırlığı var.

Elinizdeki derlemedeki çeviri yazılar, Avrupa futbol kültürüne ilişkin 1991’de yayımlanmış bir derlemenin içinden seçildi: Wolfgang Reiter ile Roman Horak, çeşitli ülkelerden yirmi üç yazarı işe koşarak derledikleri *Meşin Yuvarlağın Köşeleri (Die Kanten des Runden Leders)*, Promedia Verlag, Viyana 1991) adlı kitaplarından. Reiter ve Horak, Türkiyeli okuyucular için fazla yabancı ve fazla özgül “kaçan” yazıları eleyerek derlemelerinin içinden derleme yapmama izin verdiler – teşekkürler! Roman Horak ayrıca Almanca

kitapta yer almayan, *Viyana’da Futbol Kültürü* üzerine yazısını, elinizdeki derlemeye kattı. *Meşin Yuvarlağın Köşeleri*’nden çevrilen yazılar, teorik metinler değil. Futbol kültürü, futbol sosyolojisi alanındaki teorik çalışmaların ürünlerini içeren ve onlara yaslanan, ama esasen bir ülkenin veya bölgenin yerel futbol kültürünü değişik veçheleriyle tasvir eden yazılar. Bu türden yazıların, gerek ilginçliği ile gerekse futbol kültürü/sosyolojisi alanında yapılan çalışmaların çeşitliliğini sergilemesi ile, Türkçede ilk kez yapılan bir çeviri derlemesinden beklenebilecekler açısından isabetli olduğunu düşündüm.

* * *

Bu kitap bir çeviri derlemesinden ibaret değil. On yedi çeviri yazının yanında, Türkiye’nin futbol kültürüne ilişkin on telif yazı var. Bu yazılar, alanı tamamıyla kapsama, kuşatıcı olma iddiasıyla derlenmedi. Söz konusu on yazının açıkta bıraktığı pek çok can alıcı konu var. Zaten bu alanda kuşatıcı olma iddiasının altını dolduracak bir çalışma birikiminden söz edilemeyeceğine yukarıda değinmiştim. Yazılı kaynakların kısıtlılığı, kavramlar, deyimler, bağlamlar üretmiş bir literatürün yokluğu, kişisel gözlemlere ve anılara ihtiyaç duyuruyor, yer açıyor. *Bu Maçı Alıcaz* (Kıyı Yayınları, İstanbul 1990) kitabıyla Türkiye’de eleştirel bir futbol sosyolojisinin öncüsü olduğunu gönül rahatlığıyla söyleyebileceğimiz Can Kozanoğlu’nun deplasman taraftarlığı denen meşakkatli mesleğe ilişkin yazısı, bu ihtiyacı hem tasdikliyor hem de layıkıyla tatmin ediyor.

Can Kozanoğlu’nun ve İzmir futbolunun “allamesi” olan Yaşar Aksoy’un yazıları dışında, elinizdeki derlemenin Türkiye’ye ilişkin metinleri, “normal zamanda” futbol üzerine kalem oynatmayan yazarların ürünleri. Kuşatıcılıktan imtina ederken, konu çeşitliliğine koşut olarak yazar çeşitliliğine